

O UPORABI KAJKAVSKOGA NARJEČJA IZ PERSPEKTIVE UČENIKA – NJEGOVIH GOVORNIKA

Tamara Turza-Bogdan

Ines Virč

Lucija Čerepinko

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek u Čakovcu

Sažetak: U članku se propituje mjesto i uloga kajkavskoga narječja u nastavi iz perspektive učenika – njegovih govornika. Cilj je istraživanja¹ bio ispitati razmišljanja učenika četvrtih razreda osnovne škole o kajkavskome narječju. S obzirom na to da je kajkavsko narječje većini ispitanika, učenicima iz Međimurja, materinski idiom, željelo se istražiti doživljavaju li ga učenici svojim materinskim idiomom, misle li da se njime koriste u nastavi te u kojim je to nastavnim situacijama. Zanimalo nas je postoji li razlika u odgovorima između učenika gradske i seoske osnovne škole. Rezultati prigodnoga uzorka pokazali su postojanje razlike u odgovorima i potrebu za budućim kvantitativnim i kvalitativnim istraživanjima.

Cljučne riječi: kajkavsko narječje u nastavi, osnovna škola, materinski idiom.

UVOD

Kajkavsko je narječje u znanstvenome diskursu prisutno više od jednoga stoljeća te datira, prema Lončariću, u drugu polovinu 19. st. Za razliku od opisa pojedinih kajkavskih govora i njihova smještaja na jezične zemljovide država koje su se mijenjale na istome prostoru, kajkav-

¹ Provedeno je istraživanje dio diplomskoga rada Lucije Čerepinko „Kaj u nastavi hrvatskoga jezika u mlađim razredima osnovne škole”, mentorice: Tamara Turza-Bogdan i Ines Virč. Rad je obranjen 13. srpnja 2016. na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Odsjeku u Čakovcu.

sko narječje kao dio školske jezične sredine proučava se tek posljednjih pedesetak godina.

Težak (1996.) tako postavlja temelje komunikacijskoga pristupa narječjima u školskome sustavu, naglašavajući načelo zavičajnosti kao supostojeće načelu standardnoga jezika. Polazi od činjenice da je put ka novom jeziku najlakši preko onoga jezika koji je poznat od ranije, dakle materinskoga jezika koji je u kontekstu okomite dvojezičnosti često dio narječja, odnosno govornoga idioma. Načelo zavičajnosti je *dopuna načelu književnog jezika i polazi od zahtjeva da se u nastavi književnog jezika iskoristi učenička imanentna* (urođena, proistječe iz same naravi koga ili čega (Anić, 1998.)) *gramatika, što najčešće znači – gramatički sustav zavičajnog narječja koji se više ili manje ne podudara sa sustavom književnog jezika* (Težak, 1996: 97).

O prisutnosti kajkavskoga ili kojega drugog narječja u javnosti ima različitih mišljenja, od onih koji govore o potpunom zanemarivanju kajkavskoga narječja (preuzeto s mrežnoga izvora *Kajkavski jezik*, 12. studenoga 2015.) do onih koji govore o njegovoj prevelikoj uporabi. Takva su mišljenja često rezultat općega dojma, stava i kuta gledanja, koji su zanimljiva i važna sociolingvistička tema (Žanić, 2009.).

Hranjec (1996.) postavlja pitanje o odnosu standardnoga jezika i narječja te kako po tom pitanju stojimo u odgoju i obrazovanju djece u školi kao mjestu na kojem se djecu uči standardnome jeziku. Znanstvenici i stručnjaci slažu se u mišljenjima o tome da narječju valja posvetiti više vremena u nastavi, i u segmentu upoznavanja s jezikom i u segmentu upoznavanja s književnošću na narječju (Marušić, 2003.; Lončarić, 1990.; Turza-Bogdan, 2013.)

Komunikacijski pristup nastavnim sadržajima opisuje Pavličević-Franić (2003.) te naglašava vrijednost i važnost materinskoga idioma kao polazišta u usvajanju jezika u mlađim razredima osnovne škole.

U svojem istraživanju provedenome na uzorku koji su činila djeca govornoga i negovornoga područja kajkavskoga narječja, Turza-Bogdan (2013.) među ostalim dolazi do rezultata da postoji zainteresiranost učenika za kajkavsko narječje nevezano uz (ne)pripadanje kajkavskom govornom području. U pregledu dosadašnjih istraživanja o narječjima u školi piše o aktualnosti takve vrste istraživanja i njihovoj različitosti u različitim državama s obzirom na odnos prema narječju koji je često određen političkim, a ne jezičnim argumentima. No, „sva se istraživanja

od sedamdesetih godina 20. st. slažu u činjenici da je najvažnije djetetu pokazati uvažavanje prema njegovu jeziku, dakle, onom kojim govori kada dolazi u školu” (Chesire 2007., u Turza-Bogdan, 2013: 29).

Na temelju provedenoga istraživanja u sklopu doktorske disertacije Turza-Bogdan navodi:

„Interpretaciju određenoga književnog djela na narječju moguće je ostvariti unutar komunikacijskoga metodičkog modela nastalog prema lingvističkome Bühlerovom modelu sustava odnosa. U tim odnosima sudjeluju govornik, slušatelj i ono o čemu se govori (prema Banaš 1991: 32). Pritom valja uvažavati odrednice bez kojih bi metodički pristup mogao biti promašen: stalno praćenje interesa učenika za narječja hrvatskoga jezika, individualizacija u pristupu učeniku, različiti pristup svakomu pojedinom tekstu na kajkavskome narječju, ukoliko nastavnik nije siguran u točnost vlastite interpretacije – korištenje zvučnih snimaka kod primanja teksta, poticanje jezičnoga izražavanja na vlastitome govornom idiomu ili jezičnome standardu, potpuno je promašeno tražiti od učenika izražavanje na narječju koje nije njegovo” (Turza-Bogdan, 2013: 170).

Uzmemo li u obzir činjenicu da je kajkavsko narječje dio hrvatske kulturne baštine, važno je kako se odnosimo prema njemu u obrazovanju. Trebamo mu dati ulogu u životu djece te ga uključiti u obrazovanje, učiniti ga pristupačnim i zanimljivim djeci i na taj način osvijestiti djecu o njegovoj vrijednosti. Provedenim se istraživanjem željelo odgovoriti na pitanja o mišljenju govornika kajkavskoga narječja o zastupljenosti vlastitoga narječja u nastavi.

ISTRAŽIVANJE

CILJ ISTRAŽIVANJA I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Cilj je istraživanja bio ispitati razmišljanja učenika četvrtih razreda osnovne škole o kajkavskome narječju. S obzirom na to da je kajkavsko narječje većini ispitanika, tj. učenicima iz Međimurja materinski idiom, željelo se istražiti doživljavaju li ga učenici svojim materinskim idiomom, misle li da se njime koriste u nastavi te u kojim se to nastavnim situacijama događa. Zanimalo nas je postoji li razlika u odgovorima između učenika gradske i seoske osnovne škole. Ovo je istraživanje dio opsežnijega diplomskoga rada, a u ovom su prikazu dijelovi istraživanja koji pokazuju učeničku recepciju kajkavskoga narječja u nastavi. Osnovno je istraživačko pitanje bilo govore li/služe li se učenici kajkavskim nar-

ječjem u nastavi te u kojim se formalnim i neformalnim situacijama to događa. Pretpostavilo se sljedeće:

- da učenici iz seoskoga područja kajkavskim narječjem govore češće i više od učenika iz urbanoga područja
- da se učenici kajkavskim narječjem u školi češće koriste u neformalnom razgovoru izvan nastave
- da se kajkavskim narječjem najčešće koriste u nastavi Hrvatskoga jezika
- da se kajkavskim narječjem češće koriste u govoru nego u čitanju ili pisanju.

ISPITANICI, INSTRUMENT I POSTUPAK ISTRAŽIVANJA

U provedbi anonimne ankete sudjelovali su učenici četvrtih razreda seoske i gradske osnovne škole. Odabran je uzorak učenika četvrtoga razreda zbog toga što su se oni u svojem školskom obrazovanju prema *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu (2006.)* već upoznali s tronarječnom strukturom hrvatskoga jezika te su upoznali kajkavske književne tekstove, uglazbljene pjesme i tematiku zavičaja. U anketnom je upitniku sudjelovalo ukupno 67 učenika, od čega 27 učenika iz seoske škole i 40 učenika iz gradske škole.

Anketna pitanja postavljena su kao pitanja višestrukoga izbora. Anketiranje je bilo dobrovoljno i anonimno. Kao što je ranije navedeno, za potrebe ovoga članka izdvojena su neka od postavljenih pitanja.

Nakon provedenoga anketiranja anketni su upitnici obrađeni pomoću programa *SPSS (2006.)*, a zbog maloga uzorka ispitanika rezultati su obrađeni samo na razini postotaka u odnosu na ukupan broj ispitanika. Stoga se uzorak ispitanika može odrediti kao prigodni uzorak, a dobiveni rezultati mogu poslužiti kao polazište u oblikovanju obuhvatnijega istraživanja. Anketa se provodila u papirnom obliku, učenici su ispunjavali upitnik metodom papir-olovka. Istraživanje je provedeno u mjesecu svibnju 2015. godine.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

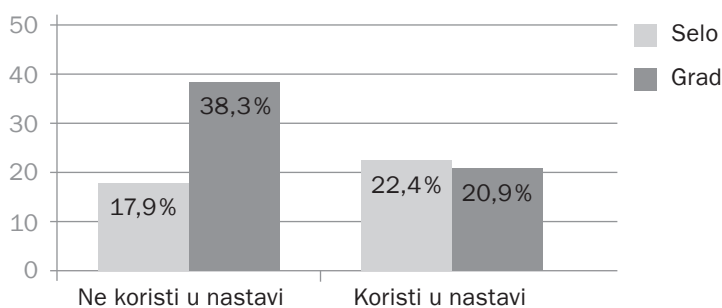
UPORABA KAJKAVSKOGA NARJEČJA U NASTAVI

Učenicima je postavljeno pitanje kojim se ispituje njihovo mišljenje o tome upotrebljava li se kajkavsko narječje u nastavi.

Tablica 1. *Upotrebljava li se kajkavsko narječje u nastavi*

	N	%
Ne	38	56,7
Da	29	43,3
Ukupno	67	100,0

Od ukupnoga broja ispitanih učenika, njih 38 (što čini 56,7 %) izjasnilo se negativno, odnosno smatraju da se kajkavsko narječje ne upotrebljava u nastavi, dok 29 učenika (43,3 %) smatra da se kajkavsko narječje upotrebljava u nastavi.

Grafički prikaz 1. *Uporaba kajkavskoga narječja prema osnovnoj školi koju učenici polaze*

Veća razlika u postotcima vidljiva je u odgovorima gdje učenici smatraju da se kajkavsko narječje ne upotrebljava u nastavi. Tako 38,3 % učenika gradske osnovne škole smatra da se kajkavsko narječje ne upotrebljava u nastavi, dok je postotak učenika seoske škole koji smatraju da se kajkavsko narječje ne upotrebljava u nastavi vidljivo manji, njih je 17,9 %. Postotci učenika koji smatraju da kajkavskoga narječja ima u nastavi gotovo se podudaraju, no ipak je nešto veći postotak učenika seoske škole, njih 22,4 %, dok je učenika gradske škole 20,9 %. Rezultati se mogu tumačiti u kontekstu, još uvijek očito prisutne, veće zastupljenosti narječja u seoskoj sredini. No, valja biti oprezan s takvim zaključkom zbog rezultata koji slijede iz sljedećega pitanja, a odnose se na zastupljenost odgovora učenika gradske škole o kajkavskome narječju u predmetu Tjelesna i zdravstvena kultura.

KAJKAVSKO NARJEČJE U POJEDINOME NASTAVNOM PREDMETU

Učenicima je u anketi bilo postavljeno pitanje u kojem se nastavnim predmetu, po njihovu mišljenju, najviše koriste kajkavskim narječjem.

Učenici su mogli izabrati samo jedan odgovor ili više njih odjednom. Odgovori su prikazani u *Tablici 2*.

Tablica 2. Najčešća uporaba kajkavskoga narječja po nastavnim predmetima

Nastavni predmet	N	%
HJ	27	40,3
GK	2	3,0
TZK	10	14,9
HJ i GK	8	11,9
LK i TZK	3	4,5
HJ, MAT, GK	2	3,0
HJ, PID, GK	5	7,5
HJ, MAT, PID, LK	1	1,5
HJ, PID, LK, TZK	1	1,5
PiD, GK, TZK	4	6,0
svi predmeti	1	1,5
nijedan predmet	3	4,5
Ukupno	67	100,0

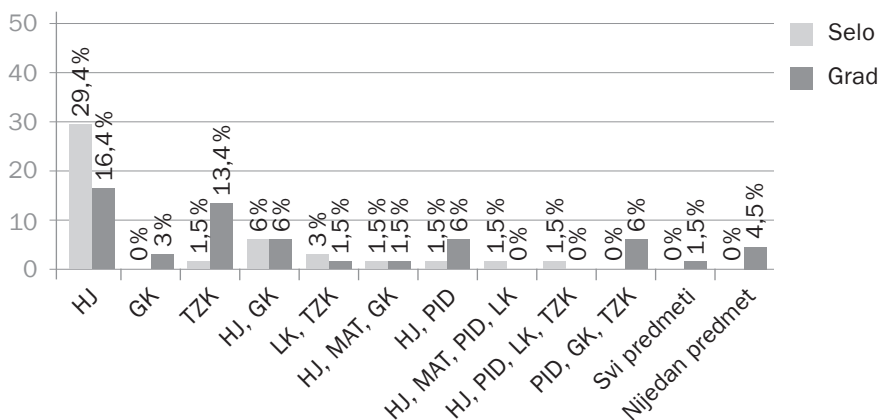
Najveći postotak učenika, njih 27 (što čini 40,3 %), izabrao je odgovor *a) Hrvatski jezik*, što je bilo i očekivano jer se kajkavsko narječje pojavljuje u nekim nastavnim cjelinama Hrvatskoga jezika. Sljedeći odgovor s najvećim postotkom za koji su se učenici opredijelili bio je odgovor *f) Tjelesna i zdravstvena kultura*, koji je zaokružilo deset učenika (14,9 %). Od zasebnih odgovora tu se nalazi još i odgovor *d) Glazbena kultura*, koji su zaokružila dva učenika, odnosno 3,0 %.

Za odgovore *b) Matematika*, *c) Priroda i društvo* i *d) Likovna kultura* nije se odlučio nijedan učenik, odnosno ti odgovori nisu bili zaokruženi zasebno, već u kombinaciji s nekim drugim predmetom ili više predmeta. Tako se za kombinaciju *Hrvatskoga jezika* i *Glazbene kulture* odlučilo osam učenika (11,9 %), *Likovnu kulturu* i *Tjelesnu i zdravstvenu kulturu*

izabralo je troje učenika (4,5 %), *Hrvatski jezik* u kombinaciji s *Matematikom* i *Glazbenom kulturom* dvoje učenika (3,0 %), *Hrvatski jezik i Prirodu i društvo* pet učenika (7,5 %), četvero je učenika (6,0 %) izabralo odgovore *Priroda i društvo*, *Glazbena kultura* i *Tjelesna i zdravstvena kultura*, troje učenika (4,5 %) nije zaokružilo nijedan odgovor, odnosno pokraj pitanja ponudili su svoje odgovore koji su glasili: *Ja se ne koristim kajkavskim narječjem*; *Ne govorim kajkavskim narječjem nigdje*; *U niti jednom*. Jedan se učenik (1,5 %) opredijelio za sve ponuđene odgovore, dok se također po jedan učenik odlučuje za odgovore *Hrvatski jezik*, *Matematika*, *Priroda i društvo* i *Likovna kultura*, odnosno *Hrvatski jezik*, *Priroda i društvo*, *Likovna kultura* i *Tjelesna i zdravstvena kultura*.

Promotrimo li analizu ovih odgovora, razvidno je kako se najveći broj učenika (zasebno ili u kombinaciji s drugim predmetima) odlučio za *Hrvatski jezik* (čak 45 odgovora), što je bilo i očekivano, dok se najmanji broj učenika opredjeljuje za *Matematiku*, koju kao odgovor navodi samo četvero njih (uz napomenu da se odgovor *Matematika* pojavljuje samo u kombinaciji s ostalim predmetima). O ovim bismo rezultatima mogli raspravljati u odnosu na formalno i neformalno u nastavi, u kojoj u Hrvatskome jeziku prevladava formalni pristup u kojem su planom i programom određeni sadržaji iz narječja, dok u Tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi postoje mnoge prilike za neformalni međusobni razgovor u kojem zasigurno prevladava materinski idiom.

Dobivene odgovore prikazat ćemo prema osnovnoj školi koju učenici polaze.

Grafički prikaz 2. *Uporaba kajkavskoga narječja u nastavnim predmetima prema osnovnoj školi koju učenici polaze*

Odgovor a) *Hrvatski jezik* zaokružilo je najviše učenika koji polaze seosku školu (29,4 %). Najveće odstupanje u odgovorima vidljivo je i kod odgovora c) *Tjelesna i zdravstvena kultura*, koju je odabralo čak devet puta više djece gradske škole (njih 13,4 %), dok se za isti odgovor odlučilo samo 1,5 % učenika seoske škole. Odstupanja u ostalim odgovorima vidljiva su u izboru kombinacija, odnosno u više zaokruženih nastavnih predmeta. Tako se za odgovor *Hrvatski jezik i Priroda i društvo* odlučilo 6 % učenika gradske škole, za razliku od samo 1,5 % učenika seoske škole; za odgovor *Priroda i društvo* u kombinaciji s *Glazbenom kulturom* i *Tjelesnom i zdravstvenom kulturom* odlučuju se samo učenici gradske škole, a također ni za jedan predmet, odnosno svi učenici koji se ne koriste kajkavskim narječjem također polaze gradsku školu. U ostalim su odgovorima rezultati približno jednaki, a ponegdje se i poklapaju u istim postotcima. Kao što je u prethodnome pitanju navedeno, ovaj rezultat donekle dovodi u pitanje zaključak o manjoj prisutnosti narječja u gradskoj školi, koji bi se mogao izvesti nakon prethodnoga pitanja. Svakako bi bilo potrebno u daljim istraživanjima dodatno precizirati istraživački materijal.

UPORABA KAJKAVSKOGA NARJEČJA U GOVORU, ČITANJU I PISANJU

Prvo od niza pitanja vezanih za uporabu kajkavskoga narječja na satima Hrvatskoga jezika bilo je usmjereno prema načinima kojima se učenici koriste kajkavskim narječjem. Zanimalo nas je koriste li se najčešće kajkavskim narječjem u govoru, čitanju (tekstova, pjesama) ili pak u pisanju (pišu li pjesme, sastavke, riječi na kajkavskome narječju).

Tablica 3. *Uporaba kajkavskoga narječja u govoru, čitanju i pisanju*

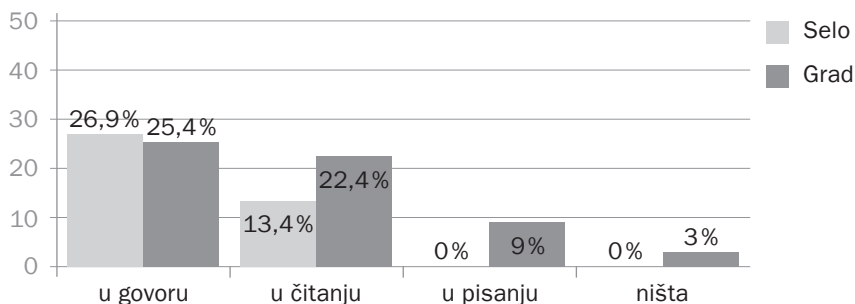
Najčešće se koristim kajkavskim narječjem:	N	%
u govoru	35	52,2
u čitanju	24	35,8
u pisanju	6	9,0
ništa od navedenoga	2	3,0
Ukupno	67	100

Dobiveni rezultati u očekivanim su omjerima. Najviše učenika (njih 35, što čini više od polovice ispitanih učenika, 52,2 %) odlučilo se za

odgovor a) u govoru, što je i prikladno jer ga i kod kuće najviše upotrebljavaju u razgovoru s ukućanima, kao i pod odmorom u školi. Nešto manji broj učenika izabrao je odgovor b) u čitanju. Za taj se odgovor odlučilo 24 učenika, što čini 35,8 %. Najmanji broj učenika zaokružio je odgovor c) u pisanju kao svoj izbor, njih 6, što je u postotcima 9,0 %. Dva su učenika ostavila pitanje nezaokruženim, odnosno nisu izabrali ni jedan od ponuđenih odgovora, već su nadodali svoj. Pokraj ponuđenih odgovora stajali su njihovi, koji su glasili: *Ne koristim kajkavsko narječje nigdje*; *Ne koristim ga*.

To što su govorenje i čitanje dva najčešća odgovora, može se tumačiti kao uporaba kajkavskoga narječja u neformalnim situacijama (govorenje) i uporaba na satima Hrvatskoga jezika pri različitom formalnom ostvarivanju plana i programa (čitanje). Odgovori o čitanju pokazuju da je kajkavsko narječje dio nastavnoga sadržaja, no za neke dalje zaključke valjalo bi dodatno ispitati veći broj ispitanika.

Promotrit ćemo razlike u odgovorima prema osnovnoj školi koju učenici polaze.

Grafički prikaz 3. *Uporaba kajkavskoga narječja u govoru, čitanju i pisanju prema osnovnoj školi koju učenici polaze*

U odgovorima prema osnovnoj školi koju učenici polaze, najveći postotak pripada odgovoru a) u govoru, za koji se odlučilo 26,9 % učenika seoske škole, dok je učenika gradske škole opredijeljenih za taj odgovor tek malo manje, 25,4 %.

U ostalim odgovorima veći postotak učenika gradske škole bira taj odgovor. Tako je za odgovor b) u čitanju 22,4 % učenika gradske škole, a učenika seoske škole gotovo upola manje, 13,4 %. Za odgovore c) u pisanju i d) ništa od navedenoga odlučuju se samo učenici gradske škole i to u postotcima od 9 % za odgovor c) i 3 % za odgovor d).

Zanimljiv je postotak odgovora učenika seoske škole koji upućuje na potrebu dodatnoga istraživanja o sadržajima i učenikovo recepcciji nastave.

LAKŠE KORIŠTENJE: KAJKAVSKO NARJEČJE ILI HRVATSKI STANDARDNI JEZIK

Kao što je bilo i očekivano, najveći postotak učeničkih odgovora, neovisno o sredini u kojoj se osnovna škola nalazi, bio je vezan za korištenje kajkavskoga narječja u govoru. Iako se u školi nastoji, počevši od prvoga razreda, naučiti djecu da se svakodnevno koriste hrvatskim standardnim jezikom i da nauče pravila i norme vezane uz njegovo korištenje, kajkavsko je narječje prisutno u govoru svakoga kajkavca. Do četvrtoga razreda učenici postupno sve rjeđe upotrebljavaju kajkavsko narječje na nastavi i koriste se hrvatskim standardnim jezikom. No, uzevši u obzir činjenicu da se učenici ipak koriste i kajkavskim narječjem i hrvatskim standardnim jezikom, zanimalo nas je koji im je izbor između tih dvaju lakši i jednostavniji za snalaženje u nastavi.

SNALAŽENJE U GOVORU

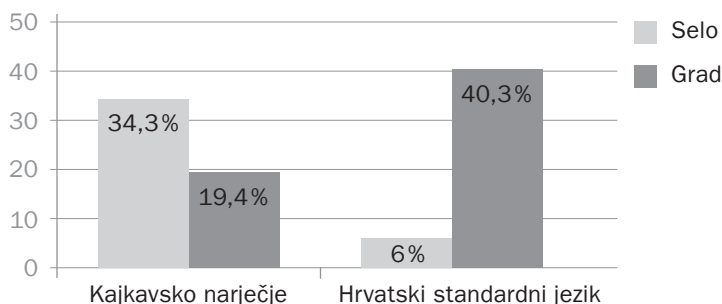
Prvo od postavljenih pitanja u anketi, vezanih za snalaženje na nastavi, bilo je vezano uz govor. Na postavljeno pitanje, kako se u govoru lakše snalaze na nastavi, mogli su birati između kajkavskoga narječja i hrvatskoga standardnog jezika.

Tablica 4. *Snalaženje učenika u govoru na nastavi*

Na nastavi se u govoru lakše snalazim:	N	%
na kajkavskome narječju	36	53,7
na hrvatskome standardnom (književnom) jeziku	31	46,3
Ukupno	67	100,0

Promotrimo li dobivene rezultate, razvidno je da se od ukupnoga broja ispitanih učenika veći broj njih odlučio za kajkavsko narječje (njih 36, što čini postotak od 53,7 %). Nešto manji broj učenika izabrao je hrvatski standardni (književni) jezik kao svoj odgovor za lakše snalaženje u govoru na nastavi.

Dobiveni rezultati prikazani su pomoću grafikona prema mjestu stanovanja učenika i prema osnovnoj školi koju polaze.

Grafički prikaz 4. Snalaženje učenika u govoru na nastavi prema osnovnoj školi koju polaze

Iz grafičkoga prikaza vidljivo je kako veći postotak (34,3 %) učenika seoske škole izabire kajkavsko narječje kao odgovor za lakše snalaženje u govoru na nastavi, a veći postotak (40,3 %) učenika gradske škole izabire hrvatski standardni jezik kao lakši način snalaženja u govoru.

Postotak djece gradske škole koja izabiru kajkavsko narječje kao lakši način snalaženja u govoru veći je (iznosi 19,4 %) od postotka djece seoske škole koja izabiru hrvatski standardni jezik kao lakši način snalaženja u govoru na nastavi, koji iznosi samo 6 %.

SNALAŽENJE U PISANJU

Sljedeće u nizu pitanja vezanih za lakše snalaženje na nastavi bilo je ono vezano uz pisanje. Ukupni rezultati svih učenika prikazani su u *Tablici 5*.

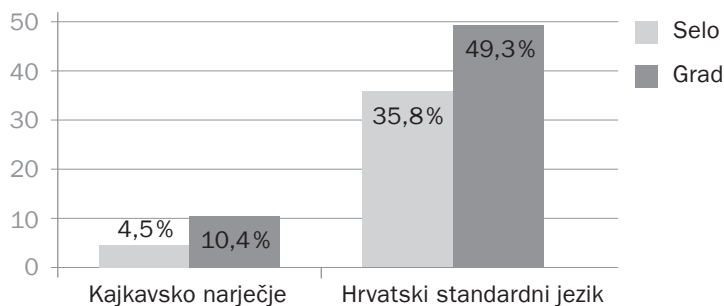
Tablica 5. Snalaženje učenika u pisanju na nastavi

Na nastavi se u pisanju lakše snalazim:	N	%
na kajkavskome narječju	10	14,9
na hrvatskome standardnom jeziku	57	85,1
Ukupno	67	100,0

Sudeći prema rezultatima dobivenima analizom, pisanje na kajkavskom narječju nije često na nastavi, pa se za odgovor *kajkavsko narječje* opredijelilo samo deset (14,9 %) od ukupnoga broja ispitanih učenika.

Za lakše snalaženje u pisanju na hrvatskome standardnom jeziku odlučilo se 57 učenika (85,1 %).

Promotrit ćemo kakvi su rezultati dobiveni analizom odgovora prema sredini u kojoj se nalazi osnovna škola koju učenici polaze.

Grafički prikaz 5. Snalaženje u pisanju prema sredini u kojoj se nalazi osnovna škola koju učenici polaze

Iz grafičkoga prikaza možemo primijetiti da manji postotak učenika seoske škole (4,5 %) izabire kajkavsko narječje za lakše snalaženje u pisanju od postotka učenika gradske škole. Za isti se odgovor opredjeljuje njih 10,4 %.

Od preostalog postotka koji odlazi na drugi odgovor, odnosno hrvatski standardni jezik, 35,8 % pripada učenicima seoske škole, a za ostatak, 49,3 %, odlučuju se učenici gradske škole.

Razvidno je da se obje skupine učenika većinom lakše snalaze u korištenju standardnoga jezika u pisanju što tumačimo njihovim četverogodišnjim školskim služenjem pismom koje je u većini slučajeva u cjelokupnoj nastavi na standardnome jeziku.

SNALAŽENJE U ČITANJU

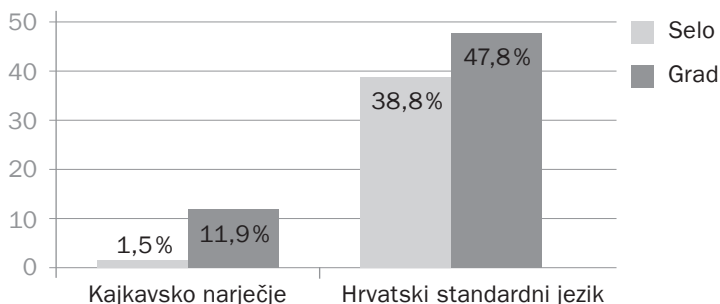
Čitanje je proces koji je prisutan u životu svakoga učenika. Čitanje se uči i usvaja zajedno s pisanjem još od prvoga razreda i veoma je važno za cjeloživotno učenje. Učenici od prvoga razreda uče čitati na hrvatskome standardnom jeziku, dok je čitanje na dijalektu veoma rijetko prisutno u nastavi.

Učenici su se izjasnili i o snalaženju u čitanju na kajkavskom narječju ili na hrvatskome standardnom jeziku.

Tablica 6. Snalaženje učenika u čitanju na nastavi

Na nastavi se u čitanju lakše snalazim:	N	%
na kajkavskome narječju	9	13,4
na hrvatskome standardnom jeziku	58	86,6
Ukupno	67	100,0

Čitanje na kajkavskom narječju dobilo je još manje zaokruženih odgovora ispitanih učenika. Samo se devet učenika koji su sudjelovali u anketi odlučilo za lakše snalaženje u čitanju na kajkavskom narječju, za razliku od snalaženja na hrvatskome standardnom jeziku. S druge strane, hrvatski standardni jezik očekivano je učenicima lakši za snalaženje u čitanju na nastavi, pa se tako čak 58 učenika odlučuje za drugi odgovor.

Grafički prikaz 6. Snalaženje u čitanju prema sredini u kojoj se nalazi osnovna škola koju učenici polaze

Kajkavsko narječje kao odgovor u ovome pitanju daje mali postotak ispitanih učenika. Tek 1,5 % učenika seoske škole bira kajkavsko narječje kao način lakšega snalaženja na nastavi što se tiče čitanja, a za isti odgovor odlučuje se 11,9 % učenika gradske škole. Hrvatski standardni jezik bira ostatak učenika, i to u većem postotku učenici gradske škole (47,8 %), a u nešto manjem postotku (38,8 %) učenici seoske škole.

Analizom ovoga skupa pitanja došlo se do zaključaka da ispitanici u najvećem dijelu izabiru hrvatski standardni jezik kao način lakšega snalaženja na nastavi. Kajkavsko narječje zbog rijetka korištenja na nastavnim satima nema jednaku snagu za snalaženje kao hrvatski stan-

dardni jezik. Prema mišljenjima ispitanika, možemo govoriti o dominaciji standardnoga jezika u nastavi. Od triju ponuđenih načina komunikacije, a to su čitanje, pisanje i govor, najlakše se u kajkavskome narječju snalaze u govoru. Takav podatak ne iznenađuje jer je govor prisutan u životu djeteta od prvih godina, dok se s procesima čitanja i pisanja najveći broj djece susreće tek u prvome razredu osnovne škole.

KNJIŽEVNE VRSTE NA KAJKAVSKOME NARJEČJU

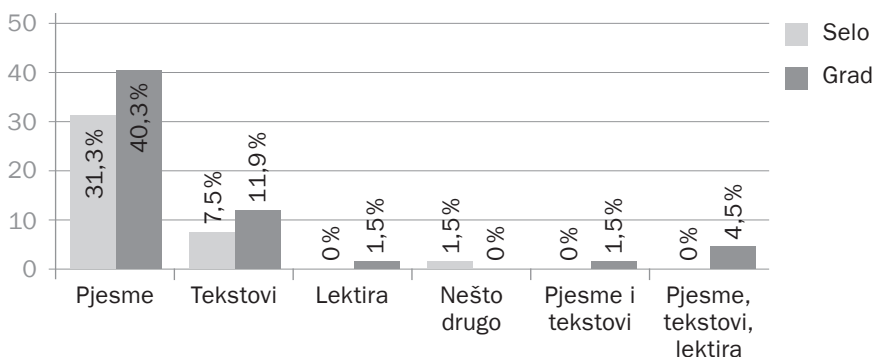
Odgovori na pitanje u kojim književnim vrstama učenici zapažaju kajkavsko narječje doneseni su u *Tablici 7*.

Tablica 7. *Kajkavsko narječje u pjesmama i tekstovima*

Na nastavi Hrvatskoga jezika kajkavsko narječje primjećujem:	N	%
u pjesmama	48	71,6
u tekstovima	13	19,4
u lektiri	1	1,5
nešto drugo	1	1,5
u pjesmama i tekstovima	1	1,5
u pjesmama, tekstovima i lektiri	3	4,5
Ukupno	67	100,0

Sudeći prema analizi, učenici kajkavsko narječje najčešće primjećuju u pjesmama. Čak 48 učenika (71,6 %) odlučuje se za taj odgovor. Odgovor *u tekstovima* izabire 13 učenika, što u postotku čini 19,4 %. Po jedan učenik (1,5 %) bira odgovore *u lektiri*, *nešto drugo* (u kojem nije bilo dopisano u kojoj je to drugoj situaciji primijećeno kajkavsko narječje) te kombinaciju pjesama i tekstova, dok tri preostala učenika (4,5 %) izabiru sva tri ponuđena odgovora.

Promotrit ćemo kako su rezultati razvrstani prema osnovnoj školi koju učenici polaze.

Grafički prikaz 7. Gdje učenici primjećuju kajkavsko narječje; analiza prema osnovnoj školi koju učenici polaze

Prema ovoj analizi najveći postotak ima odgovor *u pjesmama*, a razlika u postotcima između učenika seoske i gradske škole nije velika. Veći postotak pripada učenicima gradske škole, 40,3 %, dok nešto manji postotak pripada učenicima seoske škole, 31,3 %. Sljedeći odgovor *u tekstovima* također nema preveliku razliku u postotcima, dok je u ostalim odgovorima razlika u postotcima neznatna. Nijedan od učenika seoske škole nije izabrao odgovor *u lektiri* niti je izabrao kombinacije pjesama i tekstova te pjesama, tekstova i lektire. S druge strane, nijedan učenik gradske škole ne bira odgovor *nešto drugo* (u kojem su učenici sami mogli dodati neki svoj odgovor koji nije bio naveden u ponuđenim odgovorima).

Rezultati upućuju na zaključak da je kajkavsko narječje najčešće na nastavi predstavljeno učenicima kroz poeziju. To je moguće objasniti i s obzirom na manju produkciju i zastupljenost u čitankama suvremene dječje kajkavske prozne i dramske literature u odnosu na poeziju (Turza-Bogdan, 2013.).

STVARALAČKO IZRAŽAVANJE UČENIKA NA KAJKAVSKOME NARJEČJU

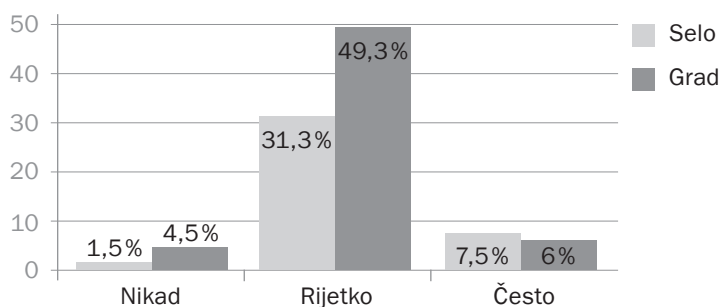
Zanimalo nas je postoje li prilike u kojima se učenici stvaralački izražavaju na kajkavskome narječju.

Tablica 8. Stvaralačko izražavanje učenika na kajkavskome narječju

Stvaralački se na kajkavskome narječju izražavamo:	N	%
nikad	4	6
rijetko	54	80,6
često	9	13,4
Ukupno	67	100

Od svih učenika koji su pristupili anketi, njih 6 % izjasnilo se kako se na satima Hrvatskoga jezika ne koriste kajkavskim narječjem, tj. *nikad* se ne izražavaju stvaralački na kajkavskome narječju.

Velik postotak učenika, njih 80,6 %, izjašnjava se kako postoji stvaralačko izražavanje na kajkavskome narječju na nastavi Hrvatskoga jezika, ali da su te situacije *rijetke*. Odgovor *često* navelo je pak 13,4 % učenika.

Grafički prikaz 8. Stvaralačko izražavanje na kajkavskome narječju prema osnovnoj školi koju učenici polaze

U odgovoru *rijetko* učenici gradske škole više biraju taj odgovor (49,3 %) nego učenici seoske škole (31,3 %).

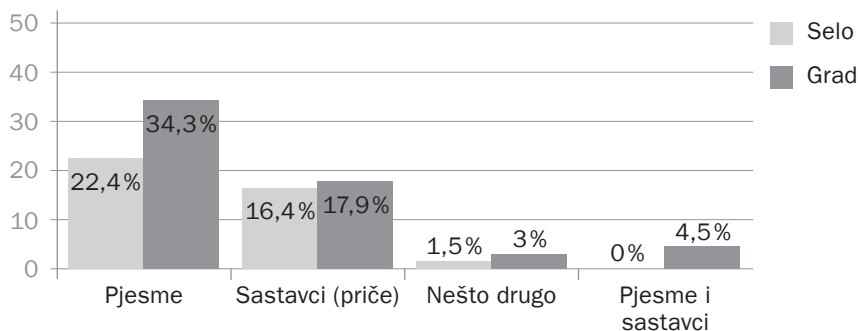
Nakon što su se učenici izjasnili da, gledajući u prosjeku, ipak postoji stvaralačko izražavanje na kajkavskome narječju na satima Hrvatskoga jezika, izjasnili su se i o tome koje su to situacije, odnosno na koje se načine kajkavsko narječje pojavljuje u njihovu stvaralačkom izražavanju. Učenici su svoje odgovore birali između pisanja pjesama, sastavaka (ili priča) ili pak nešto drugo (odgovor koji su sami mogli nadodati).

Tablica 9. Vrste učeničkoga stvaralačkog izražavanja

Stvaralački se izražavamo:	N	%
u pisanju pjesama	38	56,7
u pisanju sastavaka (priča)	23	34,3
u pisanju pjesama i sastavaka	3	4,5
nešto drugo	3	4,5
Ukupno	67	100,0

Najveći postotak učenika, njih 56,7 %, izjasnio se kako na kajkavskome narječju piše *pjesme*, nešto manji postotak, 34,4 %, razvidan je u odgovoru *pisanje sastavaka (priča)*, dok se najmanji dio učenika podjednako (4,5 %) opredjeljuje za odgovore *nešto drugo* te kombinaciju pisanja pjesama i sastavaka (priča).

Razmotrit ćemo i razlike u postotcima dobivene prema osnovnoj školi koju učenici polaze.

Grafički prikaz 9. Načini stvaralačkoga izražavanja na kajkavskome narječju prema osnovnoj školi koju učenici polaze

Najveći broj učenika koji biraju odgovor *pjesme* polazi gradsku školu, njih 34,3 %, dok je učenika seoske škole koji su izabrali isti odgovor manje, 22,4 %.

Za odgovor u kojem učenici biraju sastavke (priče) kao način stvaralačkoga izražavanja na kajkavskome narječju postotci se ne razlikuju previše, odnosno razlika je veoma mala. Naime, 16,4 % učenika seo-

ske škole bira taj odgovor, dok je učenika gradske škole tek malo više, 17,9 %.

Odgovori *nešto drugo* i kombinacija sastavaka i pjesama dobivaju vrlo malen postotak, odnosno 1,5 % učenika seoske škole bira odgovor *nešto drugo*, dok taj odgovor izabire 3 % učenika gradske škole. Kombinaciju *pjesama i sastavaka* ne bira ni jedan učenik seoske škole, a za taj se odgovor odlučilo 4,5 % učenika gradske škole.

Rezultati prate smjer odgovora u prethodnim pitanjima, te se pjesme i u ovome odgovoru pokazuju kao najzastupljenija vrsta koju učenici pišu samostalno. No, nije zanemariv ni odgovor koji pretpostavlja izražavanje u prozi. Odgovori koji upućuju na rijetko bavljenje ovom vrstom stvaralačkog izražavanja u nastavi pokazuju da bi bilo potrebno dodatno ispitati uzroke za koje samo možemo pretpostavljati da proizlaze iz opterećenosti ostalim nastavnim sadržajima i malog broja sati u kojima bi se takve stvaralačke aktivnosti mogle provoditi.

ZAKLJUČAK

Cilj ovoga istraživanja bio je ispitati razmišljanja učenika četvrtih razreda osnovne škole o kajkavskome narječju te zapaziti razlike u korištenju kajkavskoga narječja djece iz seoske i gradske škole kajkavskoga govornog područja u Međimurju.

Istraživanje je pokazalo da učenici četvrtih razreda bez obzira na mjesto školovanja u većini odgovora navode da se kajkavsko narječje u nastavi ne upotrebljava često. Rezultati su pokazali da učenici iz seoskoga područja navode kako kajkavskim narječjem govore češće i više od učenika iz urbanoga područja, kao i to da se učenici kajkavskim narječjem u školi češće koriste u neformalnom razgovoru izvan nastave. To govori u prilog načelu standardnoga jezika s obzirom na to da je svrha nastave Hrvatskoga jezika ovladavanje hrvatskim standardnim jezikom (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006.). No, uz spomenuto načelo supostoji načelo zavičajnosti (Težak, 1996.). Prema učeničkim odgovorima, kajkavskim se narječjem učenici najčešće koriste u nastavi Hrvatskoga jezika te Tjelesne i zdravstvene kulture. U tom odgovoru razvidno je učeničko sinergijsko poimanje narječja u kojem ne odvajaju njegovu formalnu i neformalnu uporabu. Takvi rezultati proizlaze iz činjenice da kajkavsko narječje u nastavi Hrvatskoga jezika ima svoje mjesto, odnosno pojavljuje se u nekoliko nastavnih jedinica, dok je manje

formalni sportski sadržaj nastave Tjelesne i zdravstvene kulture mjesto na kojem se i rabi manje formalni govor. Rezultati dalje pokazuju da se učenici kajkavskim narječjem češće koriste u govoru nego u čitanju ili pri pisanju. Ispitanici doživljavaju kajkavsko narječje u velikom broju odgovora kao govor kojim se služe u neformalnim situacijama u školi. Znakovit je odgovor u kojem je razvidna njihova recepcija o malom broju sadržaja na kajkavskome narječju u nastavi, posebice stvaralačkoga izražavanja na narječju. Također, učenici obiju istraživanih skupina, sesoske i gradske, navode da im je lakše snalaženje u govorenju, pisanju i čitanju u nastavi na standardnome jeziku. Upućuje to na njihovo dosadašnje ovladavanje standardnim jezikom u nastavi. Kao što je navedeno na početku ovoga rada, ovaj prigodni uzorak ispitivanih učenika ne ostavlja mogućnost generaliziranja odgovora i donošenja krajnjih zaključaka, ali pokazuje smjer za buduća istraživanja učenikove recepcije narječja u školi. Smatramo da bi za cjelovit uvid u pitanja o korištenju svih narječja, njihovu mjestu u nastavi i recepciji učenika svakako morala biti provedena dalja istraživanja s učenicima ove dobi, kako kvantitativna, tako i kvalitativna.

LITERATURA

- Anić, Vladimir. 1998. *Rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb.
- Hranjec, Stjepan. 1995. *Hrvatska kajkavska dječja književnost, priručnik za zavičajnu nastavu*. Čakovec.
- Hranjec, Stjepan. 1996. *Kaj denes vu školi – gde smo?*, u: Kajkavsko narječje i književnost u nastavi, zbornik radova sa stručno-znanstvenih skupova u Čakovcu 1996. – 2000. Čakovec: Visoka učiteljska škola. 24–28.
- Kajkavski jezik. *Glavne karakteristike kajkavskoga jezika*. Kotoriba. <http://www.zvirek.net/Kajkavskijezik/wp-content/uploads/Kajkavski-Glavne-karakteristike-Kajkavskoga-jezika.pdf> (pristupljeno: 12. studenoga 2015.)
- Lončarić, Mijo. 1990. *Kaj – jučer i danas, ogledi o dijalektologiji i hrvatskoj kajkavštini*. Čakovec.
- *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. 2006. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Zagreb.
- Marušić-Vasilić, R. 2003. *Kajkavsko narječje u rasterećenim programima hrvatskoga jezika*, u: Učitelj, godišnjak Visoke učiteljske škole u Čakovcu, 3, Čakovec: Visoka učiteljska škola. 133–135.
- Pavličević-Franić, D. 2003. *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb.
- Statističke analize podataka. SPSS. <http://www.statistickeanalize.com/spss.html> (pristupljeno: 20. veljače 2016.)
- Težak, Stjepko. 1996. *Teorija i praksa nastave hrvatskog jezika 1*. Zagreb.
- Turza-Bogdan, Tamara. 2013. *Kajkavsko narječje u nastavi hrvatskog jezika, prilozi za osnovnoškolsku nastavu*. Čakovec.
- Žanić, Ivo. 2009. *Kako bi trebali govoriti hrvatski magarci? O sociolingvističkim animiranim filmovima*. Zagreb.
- Pavličević-Franić, D. 2003. *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb.

ON THE USAGE OF KAJKAVIAN DIALECT FROM THE PERSPECTIVE OF STUDENTS – ITS SPEAKERS

SUMMARY

The article is questioning the role and place of kajkavian dialect in lectures from the perspective of students – its speakers. The goal of this research is to examine the attitudes of 4th grade students in primary school about the kajkavian dialect. As kajkavian is a native idiom to most of the respondents – students from Medjmurje county, we wanted to see whether the students consider kajkavian as their native idiom, if they use it in education and if so, in which situations. We were interested to see if there was a difference in the responses between students in urban and rural schools. The results of our pattern showed the existence of difference in responses and the need for further quantitative and qualitative research.

Keywords: kajkavian dialect in curriculum, primary school, native idiom.